

КОНФОРМИЗЪТ И ПРАВОСЛАВНИТЕ ХРИСТИЯНИ

*Я сам болен этой болезнью – и потому вынужден
о ней говорить...1/
Недоверчивость является одной из христианских
добродетелей.2/*

Конформизмът като форма на поведение е свързан със своеобразен страх от околните – членовете на социалната група, към която човек принадлежи или иска да принадлежи – страх от тяхната оценка, от евентуално неприемане, нехаресване, неодобрение, отхвърляне; а също и с желанието на човека да не се отличава от другите, да бъде като всички, да се впише в средата.

Как може да бъде разгледан този проблем във връзка с обществото на вярващите – Църквата?

Във всяко конформистко поведение основни са мотивите “да бъда като другите, за да не ме осъдят, отхвърлят; страхувам се да не сгреша”. Те са в основата на едно твърде често безкритично и полуосъзнато поведение на копиране и подражание, което понякога е печалившо, защото спестява усилия и проблеми. Но то може да доведе и до изкривявания, в които водещ е не духа Христов, а фарисейското превъзнасяне или ревността не по разум. Разумът, заедно със свободната воля са най-ценните Божии дарове за човека, а конформисткото поведение води до тяхното отхвърляне. Когато човек проявява конформизъм, водещо е правилото “щом така правят всички...” Страхът да не се различаваме от другите често ни кара да се придържаме към буквата на закона и превръща религиозния ни живот в поредица от строги норми, подобни на старозаветните забрани. Не става дума за правилата на благочестие, които са преди всичко вътрешна мяра и критерий, а за продиктуваните от страха да не бъдеш различен външни ограничения.

Конформизъм се проявява в случаите, когато съществува прекалено доверие към нелогични или нелепи мнения и становища, свързани с различни аспекти на християнския живот или християнската есхатология. Като примери мога да приведа крайно строгото отношение към облеклото, общуването, възпитанието или основаното на частни възгледи /вкл. протестантски/ отношение към въпросите, свързани с идването на Антихриста и т.н. “световен еврейски заговор”. Безкритично се възприемат и модели, подходящи за съвсем друга среда – манастирската или за съвсем друго време и епоха.

Конформизмът може да доведе и води до малодушие, лицемерие, подлост. Човек отхвърля отговорността за решенията си и способността си да разсъждава, и възприема клишета на поведение и общуване, в които липсва искреност, естественост, спонтанност. В резултат на това той вече не мисли и не се държи нормално: схваща духовния живот повърхностно и опростено, общува рамкирано, загубва чувството за реалност. Започва да бяга от отговорността на личния избор и личното отношение и водещи в преценките му стават стереотипи и предразсъдъци, които трудно се преодоляват. Често другият човек се възприема като чужденец и враг, особено ако идва отвън, от реалността извън църковната общност, а общуването се превръща в “изкушение”. Но нима в Църквата традиционно не е най-важен индивидуалният подход, индивидуалното отношение към конкретния човек в неговата конкретна реалност? И нима на такова отношение трябва да ни учат психолозите,

-
1. Кураев А. Диакон, Как делают антисемитом?, М., 1999, с. 82
 2. Също там, с. 94

които в повечето случаи си основават на неправилни от гледна точка на християнската антропология теории и парадигми?

Вярващият човек не бива да бъде конформист нито в света, нито в Църквата! Но страхът слага рамки и лепи етикети. Колко често именно в обществото на вярващите приемаме безкритично^{1/} абсурдни мнения, подражаваме на странно поведение или отхвърляме надменно различните от нас. Пагубно за християнина е, ако заглуши съвестта си и стане безчувствен и жестокосърдечен човек. Много са примерите от Евангелието, които изобличават фарисейския буквализъм^{2/}. Но най-големият пример е Сам Господ Иисус Христос. Защото няма случай, в който Той да поставя закона над човека. Защо тогава толкова се страхуваме, че няма да постъпим правилно, че ще сбъркаме, че ще сме различни – не от гордост ли, от желание винаги да сме прави, безгрешни?

Конформизмът, който приучва на безотговорност и приспива съвестта, се поражда и от желание за намиране на спокойствие и “душевен комфорт”. Но нима Църквата е място на услаждане, на бягство от света, където се крием от проблемите си не като ги решаваме, а в “стила на щрауса”. Или е място, където човек спасява душата си във времето и сред хората, между които Господ го е поставил?

Послушанието не е конформизъм, защото е съзнателно и доброволно предаване на собствената воля на волята на някой друг. То е резултат на избор и е продуктувано от любов, а не от страх. Послушание, основано на страх, в крайна сметка води до лицемерие и отчуждение. Любовта също не може да има нещо общо с конформизма. Тя е отговорност и жертва и предполага съзнателно, а не предизвикано от боязън, малодушие или стремиж към одобрение поведение.

Нормално е хора, които са станали вярващи в зряла възраст /т.н. неофити/ да търсят образци на поведение, както и да преувеличават значението на външното държане. Когато човек попадне на място /било то учреждение, общност или обстановка/, където всичко за него е ново и непознато, това, което го ръководи, е поведението на другите. Ето защо в определени среди така бързо се възприемат неестественото държане и своеобразната показност, които достигат размерите на епидемия.

Хората трябва да бъдат насърчавани да преценяват ежедневните ситуации сами и да взимат решения като християни. В Църквата те трябва да се чувстват спокойно и свободно, а не под напрежение или като на изпит. Ходенето на богослужение и приемането на Св. Тайни не са изпълнение на “план” или действия заради оценката на другите, а вътрешна потребност на душата. Тук е мястото на отговорността на останалите, на обществото на вярващите, когато то приема новите си членове. Опасността е в това да се подменят истинските ценности на християнството – любовта, милосърдието, нелицеприятието с едно на пръв поглед изрядно външно поведение, зад което стои притеснение и несигурност или честолюбие.

1. Експериментално доказано е, че когато човек е зависим от групата, желае да се включи в нея или е с ниска самооценка, е по-склонен да се съгласи с груповото мнение, отколкото ако е независим или е с висока самооценка. Високата самооценка не е равностойна непременно на гордост или самомнение, дори напротив – ниската самооценка и комплексите за малоценност са израз на самосъжаление и честолюбие

2. Именно той е довел до еврейската трагедия на богоубийството: търсейки буквално изпълнение на Писанията, евреите не познали своя Творец и Бог, Своя Месия.

Конформизмът е пагубен за психиката на тези, които го приемат като модел, както и за психиката на тези, които като участници в групата, мълчаливо или не, изискват определено поведение от останалите. Що се отнася до самата група - на нея конформизмът и е нужен като явен белег за нейната сила и мощ: много сме, значи сме прави; много сме, значи сме силни. Това, разбира се, не е вярно. Не винаги истината е там, където е мнозинството^{1/}. И не винаги човек е прав, когато е част от многото. И в обществото на вярващите, както във всяка друга социална група се използват механизми на групов натиск – пренебрегване, укор, разпространение на слухове, внушаване на чувство за вина – но кои от тях се вписват в позволените от съвестта на християнина средства за общуване и начини на въздействие? Църковната общност трябва да осъзнае в лицето на всеки свой член потенциалната си склонност към групов натиск и да прецени доколко е гъвкава, отворена, приемаща или е затворена, консервативна и отхвърляща.

В научните разработки съществува и становище, че без конформизъм социалната група би се разпаднала, т.е. че той е необходим за нейното единство и сплотеност. Но кой би могъл да каже кога конформизмът е излязъл извън границите на приемливото и нормалното и се е превърнал в мълчаливо съглашателство? За съжаление копира се не само доброто, а много по-често лошото – мнителността, подозрителността, лошите настроения... Това, което обединява християните в една общност трябва да е Господ Исус Христос, а не мултиплицирането на мнения, отношения и поведение.

За да не бъде разбрана неправилно, ще уточня, че не говоря за липса или нарушаване на църковната дисциплина, без която Църквата би се разпаднала като институция и не отхвърлям църковните канони и правила. Само смятам, че всичко в църковния живот трябва да е осъзнато и доброволно и че манипулациите с чувството на вина или със страха от отхвърляне са продиктувани от нечисти или поне твърде егоистични интереси. Да се разчита на зависимостта, несигурността и слабостта на човека, както и да се използват те за някакви лични цели, е подлост и разкрива своеобразна душевна нечистоплътност.

Външното поведение предразполага душата към различни духовни състояния, създава съответна душевна настройка и без правила за външния живот изобщо не може да съществува и духовен живот. Но Православната църква почита и светци, които не са най-удачният пример за изрядно външно поведение и за конформизъм – Христа ради юродивите. Те “скандализират” вярващите с поведението, облеклото и думите си, но всъщност им разкриват точно това, което е най-важното, най-същественото – любовта към Бога и към човека, за която няма външни правила и точна мяра.

Най-силното “оръжие” на християнина е кротокото, милосърдно и великодушно отношение към другия човек. Отношение, което е винаги лично и конкретно и не се натрапва, както и не парадира. Такова отношение трудно се преподава и трудно се копира. То е плод единствено на вътрешния усет, който Бог влага в душата на човека и на вътрешните усилия, които Бог подкрепя.

1. В малко по друг план от историята на Православната църква са известни случаи, когато истината е била на страната на малък брой изповедници. Достатъчно е да си припомним живота на св. Атанасий Александрийски, на св. Йоан Златоуст, на св. Максим Изповедник, на св. Марк Ефески. Какво би станало с Православието, ако те се бяха поддали на натиска на мнозинството или на властта?

Маргарита Бонева-завършила психология и богословие